

הרב יהודה קופרמן

אודות החינוך התורני וחינוך הבת בפרט

- א. החינוך התורני ככלל
- ב. הגדרת חינוך
- ג. חינוך האישה בפרט
- ד. חובת האישה ללמוד תורה

א. החינוך התורני ככלל

טעות ישנה נשתרבה בצבור התורני כאשר מבלבלים בין מצוות חינוך ומצוות תלמוד תורה. מצוות תלמוד תורה כתובה ונשנית בתורה¹, ואילו מצוות חינוך - מאן דכר שמה?! עד דאתא החכם מכל אדם ואסמכיה אקרא - "חינוך לנער על פי דרכו" (משלי כ"ב, ו'). ואנו שואלים: ועד דאתא שלמה המלך מאן אמרה?! כלום יתכן שיסוד היסודות של כל חברה מתוקנת - וקל וחומר בן בנו של קו"ח של חברה המתנהלת על פי תורתנו הקדושה - היא מצוות חינוך, יהיה בבחינת העיקר חסר מן הספר?! ואמנם ר' מאיר שמחה העיר:

"הנה חינוך מצווה לבנים במצות עשה לא נזכר... מקור מצות

חינוך במצות עשה, מקורו בזה הפסוק באברהם אבינו שצווה את

בניו בקטנם על המצוות"².

(משך חכמה, בראשית י"ח, י"ט ד"ה "כי ידעתיו")

---

¹ רמב"ם ספר המצוות מצות עשה י"א: "היא הציווי שנצטוונו ללמד את חכמת התורה וללמדה, וזהו הנקרא תלמוד תורה, והוא אמרו 'ושננתם לבניך' (דברים ו', ז'). ולשון הספרי: 'ושננתם לבניך' - אלו תלמידים". עד כאן הסגנון הרגיל של הנשר הגדול בהגדרת מצוה ובהבאת 'והוא אמרו'. וכאן בזה לא הסתפק, אלא מוסיף ומבאר "וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר: 'ויצאו בני הנביאים' (מלכים ב', ב', ג'). ושם (בספרי) אמרו: 'ושננתם' - שיהיו מחודדים בתוך פיד" אצלנו בספרי כתוב 'מסודרים' במקום מחודדים, בעוד מחודדים כתוב בקידושין (ל', ע"א) כשאדם שואל דבר, לא תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד. "וכבר נכפל ציווי זה כמה פעמים: 'ולמדתם אותם' (דברים ה', א'; י"א, י"ט). וכבר הרבו להדגיש מצוה זו ולזרז עליה בהרבה מקומות בתלמוד".

² ברור שאין בכוונת ר' מאיר שמחה לומר שזוהי מצות עשה בתרי"ג כמו "ועשו להם ציצית" או "ועשית מעקה לגגך", באשר אין כאן סגנון של ציווי הנדרש כדי לשוות לפסוק מקור למצוה שאפשר למנות במניין תרי"ג (עיינו בזה בהרחבה בספרנו "לפשוטו של מקרא", מדור ב' פרק 1). מצד שני יש בסגנון פסוק זה יותר מאשר סיפור דברים בעלמא כגון "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד" (בראשית י"ט, כ"ו), כאשר מצות תפילת שחרית הנלמדת מכאן היא מצוה דרבנן ממש, באשר, כאמור, זהו כולו סיפור דברים בעלמא. עוצמת "למען אשר יצוה את בניו", הוא בין דאורייתא ממש ובין דרבנן ממש. דומה לזה הכתוב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דברים ט"ז, ג') ממנו למדו חז"ל את מצות הזכרת יציאת מצרים כחלק מקריאת שמע בלילות. אבל גם בין שני "למען" הללו "ייצוה את בניו" ו"תזכור את יום צאתך" יש הבדל, באשר הראשון הוא חלק מסיפור חייו של אברהם כיחיד, בעוד השני בא בהתייחסות לכלל ישראל ובמסגרת פסוק הלכתי מובהק, אשר כולו אומר ציווי דאורייתא ("לא תאכל... שבעת ימים תאכל").

והנה בפסוק זה מצינו גם "בניו" וגם "ביתו", כאשר ברור כי הכוונה לבני ביתו דהיינו ילדיו, וממילא בעיקר לבתו³, באשר "בניו" כבר כתובים⁴.

הרי שמצות תלמוד תורה⁵ כתובה ונשנתה בתורה, בעוד גדולי מוני המצוות בספרות תרי"ג (רמב"ם, חינוך, רמב"ן, סמ"ג, סמ"ק ועוד) לא מנו את מצות חינוך כמצווה בתרי"ג⁶. והדרה קושיא לדוכתה - עד דאתא שלמה המלך החכם מכל אדם, מאן אמרה למצות חינוך?

מלבד הקושיא השורשית הזאת, אנו עומדים מול תופעה נוספת, שאף היא אומרת דרשני - לפי המשך חכמה לעיל ב'מקור' למצות חינוך, כלולה הבת ('ביתו') עם הבן ('בניו'). והנה הרמב"ם קובע⁷:

"...ואין הנשים חייבות בה (מצות תלמוד תורה), שהרי נאמר 'ולמדתם

אותם את בניכם' (דברים י"א, י"ח), אמרו (חז"ל): 'בניכם' - ולא

בנותיכם, כמו שנתבאר בגמרא קידושין" (ל, ע"א).

(ספר המצוות מצות עשה י"א)

לזה יש להוסיף את דברי הרש"ר הירש ז"ל, שבעוד חז"ל דרשו "בניכם" - ולא בנותיכם' במצוות "ולמדתם אותם", הם לא דרשו במקביל "בניכם" - ולא בנותיכם' במצוות "ושנתם לבניך" (דברים ו', ז'), כאשר לכולי עלמא "ושנתם" ו"ולמדתם" הם שני דינים⁸.

ב. הגדרת חינוך

אשר על כן יש לחזור אל תחילת סוגייתנו ולהגדיר את המלה חניך. בעקבות שני הפסוקים הנ"ל העוסקים בחינוך⁹ נראה לומר שתהליך החינוך הוא לתת דרך, כאשר על פי הדרך שנקבעה ייקבעו מסקנות אופרטיביות - עוברות לעשייתן בכל התנהגות מצד החניך¹⁰. זהו מעין

³ ומצאנו "בית" במשמעות של משפחה ב"כי אהבך ואת ביתך" (דברים ט"ו, ט"ז) כאשר הכוונה אל בני הבית. זאת לומד ה"משך חכמה" (ויקרא ט"ז, ב' ד"ה "יוכר בעדו ובעד ביתו") באשר "אהבך ואת ביתך" מקביל אל "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני" כך ש"ביתך" - "בני" (עיי' שם נועם לשוננו).

⁴ למותר לציין שאין מצוה על הבעל לחנך את אשתו!

⁵ גם ללמוד וגם ללמד.

⁶ ולא יעלה על הדעת לומר שהסיבה לכך היא משום שהוא פרט במצות תלמוד תורה, כאשר ידוע שאין מונים בתרי"ג את פרטי המצוות. להלן נראה כי כמעט אפשר לומר את ההיפך! כלומר, שמצות תלמוד תורה הוא פרט במצות חינוך! הרי אי אפשר לחנך לחיי תורה בלי לימוד תורה - ראה להלן בגוף המאמר.

⁷ שם בספר המצוות מצות עשה י"א.

⁸ רש"י ד"ה ושנתם לבניך: לשון חידוד הוא, שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר, לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד.

⁹ "אשר יצוה את בניו... ושמרו דרך ד'", "חנך לנער על פי דרכו".

¹⁰ יצוין כי גם בלועזית טועים בין המלה EDUCATION - חינוך והמלה פדגוגיה - PEDAGOGY. פדגוגיה היא דיסציפלינה, בעוד 'חינוך' הוא התווית דרך בחיים. מן הראוי ומן הרצוי לתקן את השיבוש הזה (שנפל גם במוסדות תורניים וחרדיים), ולמסור את

"איזום" השולט או המקובל בחברה מסוימת. כשם שהכרנו את הקפיטליזם, הקומוניזם, הסוציאליזם, הציוניזם, כך אצלנו אנו מחנכים (מובילים ומכוונים) אל - "תורהאיזום"! זוהי "דרך ד' לעשות צדקה ומשפט"¹¹.

והנה בעוד חומש בראשית דיבר על "דרך ד'", בא שלמה המלך וחידיש לנו את "חנוך לנער על פי דרכו", הלא היא תורת הדיפרנציה, כלומר, שאצל כל אחד ואחד יש "דרכו", הלא היא הדרך המיוחדת והייחודית שלו בעבודת השם.

לכן כאשר בא שלמה המלך לאסמוכי אקרא, לא כתב: "חנוך לנער על פי הדרך"¹², אלא "על פי דרכו", כי זהו חידוש בית מדרשו של שלמה אחרי "ושמרו דרך ד'". וכבר כתב רבינו בחיי אודות שלמה המלך:

"כי אין דרכו בכל ספר משלי להזכיר מצוה מן המצוות הכתובות בתורה, אלא אם כן יוסיף באור או יחדש דבר".

(ריש פרשת וישב)

ובעקבות שלמה המלך, לימדו אותנו חז"ל פרק בתורת הדיפרנציה, באמרם¹³: 'כשם שאין פרצופיהם שווים זה לזה, כך אין דעתם שווה'. ובעקבות שלמה המלך וחי"ל קבע לנו הרמח"ל¹⁴: "יתברר ויתאמת אצל האדם, מהי חובתו בעולמו", ולא 'מהי החובה בעולם'. הרי שלכל אחד ואחת יש החובה המיוחדת שלו בעולם המיוחד שלו - החל בגאון בכישרון וכלה בילד עם תסמונת דאון.

הרי תורת הדיפרנציה בחינוך כתובה בתנ"ך, שנויה אצל חז"ל ומשולשת אצל הרמח"ל. ומי הוא זה ואי זה הוא אשר יבא לחלוק על שלשלת הדורות הזאת - עד דאתא החינוך ה(ממלכתי)-דתי והחינוך החרדי במדינת ישראל, ושתי המסגרות גם יחד חולקות על מסורת ישראל סבא מאז ומתמיד!

אבל טרם נתייחס לתופעה של מערכות החינוך במדינת ישראל¹⁵, וההתייחסות שלהן לתורת הדיפרנציה, עלינו להתייחס אל שני מקורות קלאסיים אצל חז"ל, במישור ההלכתי¹⁶ העוסקים בנושא שלנו.

החינוך אל מחנכים/ות, הלא הם בעלי שעור קומה תורני להלכה ולמעשה. את הפדגוגיה אפשר למסור אל בעלי התואר האקדמי במקצוע זה, כשם שמוסרים את הוראת המתמטיקה אנגלית וכדו' אל בעלי התואר בדיסציפלינות הללו.

¹¹ "צדקה ומשפט" על פי התורה ("דרך ד'") ולא על פי "הומוניזם" או כל "איזום" אחר. ¹² כפי ששומעים היום בכל כך הרבה מוסדות תורניים, כאילו יש רק דרך אחת ב"דרך ד'".

¹³ במדבר רבה כ"א, כ'; ברכות נ"ה, ע"א; סנהדרין ל"ח, ע"א; ירושלמי ברכות פ"ט, ה"א.

¹⁴ הקדמה למסילת ישרים.

¹⁵ יש להדגיש כי אנו מתייחסים למערכות חינוך האמורות לשרת את כלל ישראל, ולא למוסדות חינוך כגון ישיבה גבוהה או ישיבת הסדר. כל מוסד רשאי לקבוע את מטרותיו (להכין גדולי תורה, להכין בעלי בית בני תורה וכדו') כאשר המבקש ללמוד בו יודע

"תנו רבנן: 'ואספת דגנך' (דברים י"א, י"ד) מה תלמוד לומר? לפי שנאמר (יהושע א', ח'): 'לא ימוש ספר התורה הזה מפידך', יכול דברים ככתבם¹⁷? תלמוד לומר: 'ואספת דגנך' - הנהג בהם¹⁸ מנהג דרך ארץ¹⁹, דברי ר' ישמעאל. רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה?! אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר (ישעיהו ס"א, ה'): 'ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'', ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי עצמם, שנאמר: 'ואספת דגנך'²⁰... אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כרשב"י ולא עלתה בידם".

(ברכות ל"ה, ע"ב)

ומפרש ומסכם המהרש"א:

"נראה לפרש דודאי יש צדיקים גמורים דמקוים בהו שמלאכתם נעשית על ידי אחרים. אלא דמעטים הם, כדאמר רשב"י גופיה בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ה, ע"ב): 'ראיתי בני עליה והם מועטים... אם שנים הם, אני ובניי'. וכיון דמועטים הם כל כך, אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאיני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית על ידי אחרים שצדיק גמור אני, דשמא טועה הוא. וזהו שאמר 'הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם', דרוב העולם אינם צדיקים גמורים. 'והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם', לפי שרובם אינם צדיקים גמורים כרשב"י, וכמו ששינוי 'יפה (תלמוד) תורה עם דרך ארץ' (אבות ב', ב'), 'וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה

מראש את מטרותיו, ואדעתא דהכי פנה ללמוד בו. אבל, כאמור, אנו נתייחס לשתיה מערכות חינוך האמורות לטפל ב"כלל ישראל". כאן המקום לציין כי על פי הסטטיסטיקה המעודכנת, קרוב לעשרים אחוזים של ילדים יהודיים לומדים בחינוך הממ"ד, וכאותו אחוז בחינוך העצמאי ובחינוך החרדי המוכר. כלומר, אילו היינו עושים בהצלחה את מה שאנו מתיימרים לעשות, היה המצב בארץ בעוד כמה שנים ששומרי תורה ומצוות במדינת ישראל יהוו כארבעים אחוזים של האוכלוסייה! ראשית צמיחת גאולתנו!

¹⁶ לעומת היגד השקפתי כגון "כשם שאין פרצופיהם"...

¹⁷ "והגית בו יומם ולילה" (יהושע שם), רש"י: "שלא יעסוק בדרך ארץ". ועל משמעות "יומם ולילה", עיין במפרשים לויקרא ח', ל"ה "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים".

¹⁸ רש"י: עם דברי תורה.

¹⁹ רש"י: שאם תבוא לידי צורך הבריות, וסופך ליבטל מדברי תורה.

²⁰ מהרש"א: "יש לעיין בזה, דהיאך מיתוקם האי קרא 'ואספת דגנך' וגו' באין עושים רצונו של מקום, הא מפורש ביה 'והיה אם שמוע... לאהבה'! מכל מקום מדכתיב בהך פרשה 'בכל לבבכם ובכל נפשכם' ולא כתיב 'ובכל מאודכם', כדכתיב בפרשת 'שמע' (בכל לבבך ובכל נפשך) ובכל מאודך, משמע ליה דאיירי הכא באינם צדיקים גמורים...". הרי שגם אליבא דרשב"י מלאכתם נעשית על ידי אחרים היא לאלה שבדרגת צדיק גמור.

בטילה' (שם, שם). אבל לעתיד, שנאמר: 'ועמד כולם צדיקים' (ישעיהו ס', כ"א) יקוים בנו 'ועמדו זרים ורעו צאנכם'."

(ד"ה הרבה עשו כר"י)

הרי יסוד השורש לתורת הדיפרנציה בהכרעתו של אביי - בין הצדיק הגמור ובין שאר האומה. "דרכו" של הצדיק הגמור שונה מ"דרכו" של הצבור, אשר לדרגה ההיא לא הגיעו - כולל אלה אשר בשם "צדיק" ייקראו, באשר עובד הוא את ד' רק "בכל לבבו ובכל נפשו", אבל עדיין חסר "בכל מאודו".

ובמסכת קידושין מצינו הקבלה לסוגיא שבמסכת ברכות:

"רבי מאיר אומר: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה, ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו, שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות... אלא הכל לפי זכותו... רבי נהוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה..."

(פ"ב, ע"א במשנה)

הרי בהשקפה ראשונה שרבי מאיר כר' ישמעאל, ורבי נהוראי כרשב"י. ואמנם הגר"י מקשה על פי הגמרא בעירובין (י"ג, ע"ב) המזהה את ר' נהוראי עם רבי מאיר, שיש כאן סתירה מיניה וביה! הוא מקשה והוא מתרץ²¹ על פי תורת הדיפרנציה בין היחיד (הצדיק הגמור) ובין הרבים, וזה לשונו:

"דאע"פ שכך הוא הדין ללמד את בנו אומנות²², אבל הרי יש עוד מידה אחרת, והיא מידת רשב"י²³ וחבריו²⁴... וגם מבואר הלשון של 'איני מלמד את בני'... רק לבנו הוא בוחר מידה אחרת²⁵ ואינו מלמדו אלא תורה".

הרי שוב 'תורת הדיפרנציה' בין הכלל (ילמד אדם - האדם הרגיל - את בנו אומנות) ובין היחיד ('איני מלמד את בני'). "בנו" הוא האנונימי, דהיינו הכלל, ואילו "בני" הוא הספציפי היוצא מן הכלל, כשם שצדיק גמור הוא יוצא מן הכלל.

ואמנם לפי דברי מרן הגר"י מוסברים דברי הרמב"ם כמין חומר. שהרי בהלכות תלמוד תורה הוא כותב:

"...ועוד ציוו ואמרו, אהב את המלאכה ושנא את הרבנות, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון... ומעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו..."

(פ"ג, ה"י-ה"א)

²¹ על פי אותו יסוד שראינו אצל המהרש"א (אע"פ שלא התייחס אליו).

²² הרי שיטת רבי ישמעאל ור' מאיר אמורה, ואף נפסקה כהלכה.

²³ היא שיטת רבי נהוראי ('איני מלמד את בני אלא תורה').

²⁴ אשר מעטים הם עד מאוד, כפי שהעיר המהרש"א.

²⁵ מזו של רבי ישמעאל אשר נפסקה להלכה.

ואילו בהלכות שמיטה ויובל הוא כותב:

"ולא שבט לוי בלבד²⁶, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעבדו לדעה את ד', והלך ישר כמו שעשהו האלוקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים. ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים הלויים. הרי דוד עליו השלום אומר (תהלים מ"ז, ח'): 'ד' מנת חלקי אתה תומך גורלי'".

(פיי"ג, הי"ג)

הרי, לדעת הגרי"ז, שוב 'תורת הדיפרנציה' בין הכלל²⁷ שהיא שיטת רבי ישמעאל ורבי מאיר, ובין תורת הפרט²⁸, שהיא שיטת רשב"י ורבי נהוראי, שהוא הפן השני של רבי מאיר, כאשר אלו ואלו דברי אותו אדם הם (מאיר - נהוראי).

ג. חינוך האישה בפרט

עד כה עסקנו במושגים הקשורים בחינוך ובתלמוד תורה באופן כללי, כאשר יסוד היסודות הוא תורת הדיפרנציה. נעבור עתה לעיין במשנת החינוך התורני של בנות ישראל.

לפני למעלה מארבעים שנה, כאשר יצאתי מחינוך תורני (קרי, ישיבת) לבנים אל חינוך תורני לבנות, שאלו אותי כמה וכמה חברים - מה בין חינוך הבן וחינוך הבת? והשבתי: ההבדל הוא ברור ונעלה מכל ספק! בחינוך הבנים אומרים "אתה" ובחינוך הבנות אומרים "את!!" ואמנם אם בחינוך (ולא בתלמוד תורה) קא עסקינן, הרי הם כמעט זהים. שהרי חינוך האדם בישראל הוא להכשיר אותו לעבודת ד'. זהו 'התורהאיוזם' שהזכרנו, ובזה דומה חינוך הבת לחינוך הבן, אלא שיש 'חלוקת תפקידים' ביניהם, כאשר חמתה המשותפת מרובה מצלתה הנפרדת²⁹ כשם שהבן חייב לשאוף למקסימום שלו בעבודת ד', כך הבת צריכה לשאוף למקסימום שלה בעבודת ד'. עבודת ד' מתחלקת (הן אצל הבן והן אצל הבת) בשלוש דרכים מרכזיות³⁰ ואחרי מאה ועשרים שנה חייב יהיה

²⁶ הלכה י"ב: "...הובדלו מדרכי העולם... והוא ברוך הוא זוכה להם..."

²⁷ לעומת 'ציון ואמרו'. כלומר, החובה על כל אחד, עד אשר יוכיח שהוא שייך ליוצאים מן הכלל, והמוציא את עצמו מן הכלל, עליו להביא את הראיה.

²⁸ 'נדבה רוחו אותו והבינו מדעו'.

²⁹ בספרנו מבוא ללימוד תורה, עסקנו בזה בהרחבה במדור הראשון, שלוש סימפוניות, הסימפוניה של תרי"ג, עמודים 55-73.

³⁰ תורה, עבודה, גמילות חסדים - עיין בזה בהרחב דבר של הנצי"ב סוף פרשת שלח, כי אכמ"ל.

כל אחד ואחת להשיב אם פעלו כאדם הנכון במקום הנכון³¹ לכל אחד יש המקום הנכון עבורו, וזה דורש יושר אינטלקטואלי להכריע מהי חובתו בעולמו הוא. כשם שבעל הכישרון הגדול יצטרך לתת דין וחשבון מדוע נעשה פרופסור ולא נעשה גדול בתורה³² כך אישה תצטרך להשיב מדוע בחרה לעבוד את ד' כאשת פרופסור ולא כאשת ראש ישיבה, ואולי מדוע בחרה או לא בחרה להיות היא פרופסור מן המניין, תוך כדי כך שהיא נשואה לבן תורה מן השורה הראשונה. כל זה בחינוך לעבודת ד'. וזכורים דבריו הנפלאים של הרש"ר הירש זצ"ל בפירוש מאמר חז"ל אודות "האם קבעת עתים לתורה". בעוד הפירוש המקובל הוא שישאלו אדם אם הקציב זמן ללימוד תורה (במסגרת חייו העסוקים), מפרש הרב הירש שהכוונה היא שישאלו את האדם אם הגביל חיי התורה שלו ל"עתים" מסוימות! כלומר, האם חיי תורה שייכים לשבת ומועד, טהרת המשפחה וכשרות, בעוד ביתר שעות היום, השבוע והשנה הוא חי את חייו הפרופסיונאליים והמקצועיים. לשון אחרת: חיי תורה ומצוות מקיפים כל רגע של כל יום של כל שבוע של כל חודש - לית אתר של זמן פנוי מחיי תורה, בעוד צרכי פרנסה וכו' בהחלט יכולים לגרום לכך שחלקים רבים של זמן הם פנויים ממצוות תלמוד תורה! כשם שלית אתר פנוי מיניה, כך לית פרק זמן בכל השנה פנוי ממצוות עבודת ד'. בזה אין בין הבן והבת ולא כלום.

אולם במצוות תלמוד תורה מצינו הבדל בין הבן והבת. ידועה דרשת חז"ל³³ המוציאה את בנות ישראל ממצוות תלמוד תורה. יחד עם זאת ידועה הערת הרש"ר הירש, שחז"ל דרשו את הכתוב "ולמדתם... בניכם", ולא דרשו כך את הכתוב הקודם³⁴ למעט "בנותיך". הרי שלפנינו שתי מצוות שונות:

א. זו של שינון, אותה הגדיר רש"י:

"לשון חידוד היא, שיהיו מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם דבר, לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד".

(שם)

במצווה זאת כלולות גם בנות ישראל.

ב. לימוד תורה. מצווה זאת אף היא מתחלקת לשתיים כדלקמן:
א. לימוד פונקציונאלי, כלומר לימוד על מנת לעשות ולקיים. היות ואישה חייבת בכל מצוות התורה, פרט לבודדות³⁵ הרי שהיא חייבת

³¹ אוי ואבוי היה לעם ישראל אילו אורי לופוליאנסקי, בני פישר ועוד היו פונים להיות מגיד שעור בישיבה זאת או אחרת.

³² ובהחלט יכול להיות שיצליח לשכנע כי אמנם בחר אל נכון.

³³ קידושין (כ"ט, ע"ב) על יסוד דברים (י"א, י"ט) "ולמדתם אותם את בניכם".

³⁴ דברים (ו', ז') "ושננתם לבניך".

³⁵ מצוות עשה שהזמן גרמן, וגם שם חוץ ממצוות עשה של שבת, מצות אכילת מצה ועוד.

ללמוד את הלכות אותן מאות מצוות דאורייתא, ואלפי מצוות דרבנן.
ב. לימוד תורה אבסולוטי, כאקט של התדבקות עם ד'י³⁶. פן זה של מצות תלמוד תורה אינו מחייב את האישה³⁷.
 אבחנה זאת בין מצות תלמוד פונקציונאלית ובין מצות תלמוד אבסולוטי, מתבטא³⁸ בהבנת הכתוב "נעשה ונשמע"³⁹. אם נפרש ש"נעשה" מוסב על עשיית המצוות, ו"נשמע" מוסב על לימוד תורת המצוות, הרי הסדר הוא הפוך! איך אפשר לקיים "נעשה" בלי קודם לקיים "נשמע"?⁴⁰ בעל כרחנו, טוען הגרי"ז, שב"נעשה" כבר כלול ה"נשמע" הזקוק לקיים ה"נעשה". ממילא ה"נשמע" הכתוב אחרי ה"נעשה" אינו הלימוד הפונקציונאלי לקראת ה"נעשה", אלא זהו הלימוד האבסולוטי הבא מעבר לקיום המצוות. היוצא מדברינו שהאישה חייבת בלימוד תורה פונקציונאלי, בעוד היא מותרת בלימוד תורה אבסולוטי וכך פוסק הרמב"ם:

"אשה שלמדה תורה, יש לה שכר, אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוותה. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו, אין שכרו כשכר המצווה שעשה, אלא פחות ממנו..."
 (הלכות תלמוד תורה, פ"א הי"ג)

הרי שהאישה חייבת מדאורייתא:

1. בעבודת ד' על פי דרכה (לאו דווקא כאישה אלא כאדם בישראל, שהיותה אישה הוא חלק ממנו).
2. במצות תלמוד תורה בכל המצוות שהיא חייבת לקיימן - הן דאורייתא והן דרבנן. ואם חשקה נפשה לעסוק בתלמוד תורה כאקט של התדבקות עם ד' - והיו כאלה נשים צדקניות במשך כל ההיסטוריה שלנו - הרי שזה מותר לה, ויש לה על זה שכר של תלמוד תורה דרשות⁴¹.

³⁶ המכונה 'תורה לשמה'. אין כאן המקום לדון במושג זה, וגלגולו מהרא"ש ועד לרב חיים מוולוז'ין.

³⁷ וגם כאן אין המקום לדון באיזו מידה פן זה של מצות תלמוד תורה מחייב את האיש.

³⁸ במשנתו של הגרי"ז מבריסק.

³⁹ שמות (כ"ד, ז). וזאת לעומת "נעשה" בלי "נשמע" שם (י"ט, ח). ועיין בזה ב"משך חכמה" על אתר.

⁴⁰ אמנם אין זה קשה כלל וכלל על פי שיטת רבינו יונה בשערי תשובה, שעצם קבלת המצוות על עצמו טרם יודע את דיניהם נחשבת כקיום ("נעשה") המצווה, אף על פי שלא באה עדיין לידו לקיימה. ואכמ"ל.

⁴¹ כוונתו לתלמוד תורה בקדושה ובטהרה כנאה וכיאה להתדבקות עמו יתברך, ואין בין זה ובין לימוד גמרא של פמיניזם ולא כלום. המבחן בזה הוא פשוט וברור. אם רואים שהאישה הזאת עולה מעלה-מעלה בחיי התורה שלה, בדקדוקיה במצוות, ובקדושת חייה, הרי שהיא בכלל דברי הרמב"ם ש"יש לה שכר". אבל אם הלימוד נועד להוכיח ש'אישה יכולה ללמוד תלמוד כמו האיש', והתנהגותה בחיי תורה הוא כמו שהייתה, הרי שבפמיניזם קא עסקינן, ואין בין זה ובין תלמוד תורה ולא כלום.

ד. חובת האישה ללמוד תורה

היוצא מדברינו שאם האשה תחיה מאה ועשרים שנה, היא לא תצא מידי חובת תלמוד תורה שלה⁴². לכן משעשע לשמוע את אלה השואלים 'מה מותר לאשה ללמוד?!' מלבד מה שהיא חייבת ללמוד כנ"ל, עוד מותר לה ללמוד כל דבר בדברי תורה, כאקט של התדבקות עם ד', כאשר הלימוד מקדם אותה "ממתנה נחליאל ומנחליאל במות"⁴³. ואם אנו חוזרים אל מה שהאשה חייבת בלימוד תורה, בא הגאון החסיד רבי אברהם גרודזינסקי הי"ד⁴⁴ וקובע בזה הלשון:

"לא מן הראוי היה להזכיר פה חיוב הנשים במצוות אלו⁴⁵ כי לא קטנים הנה, ולא מצוות שהזמן גרמא המה מצוות אלו. אלא מפני הטעות הגדולה אשר נשתרשה בעולם כי נשים אינן חייבות רק במצוות אחדות - מצוות דידהו - כחלה והדלקת נר, לכן מצאתי חובה להזכיר, כי בכל עבודת המידות ותקונן, התפתחות השכל וישרותו, קניית היראה והאהבה, שלימות דרכי התשובה, מחויבות הנה על פי תורת השכל, מלבד חיובן על פי מצוות התורה בכלליהם ופרטיהם. וגם בתלמוד תורה מחויבות הן, לא בשביל המצווה של 'ולמדתם אותם', כי שם כתוב 'את בניכם' - ולא בנותיכם⁴⁶ אלא כדי שידעו איך לעשות. כי אפילו עכו"ם שאסור בתלמוד תורה - בשביל גזל, כי לישראל ניתנה ולא להם⁴⁷ - בכל זאת בשבע מצוות דידהו מותרים המה 'לעסוק בתורה', והרי הוא ככהן גדול שנכנס לפני ולפנים. מכל שכן אשה שאין עליה איסור בתלמוד תורה אפילו במצוות שהזמן גרמן⁴⁸ זולתי האיסור של מלמד את בתו תורה (סוטה כ"א, ע"ב) שנאמר רק על שקלא וטריא של ש"ס כמבואר בשלחן ערוך - כל שכן שמחויבת ללמוד את כל האסור והמותר כדי שתדע איך לקיים את התורה".

(מאמר 'תורת השכל האנושי', עמוד קל"ד בהערה)

שני האויבים הגדולים בדורנו בציבור הדתי, הם הפמיניזם מחד, ולימוד תנ"ך בגובה עיניים מאידך. אישית אני סבור כי לאלה מצטרף מה שמכונה "השירות הלאומי", אבל אין זה שייך לנו במסגרת זאת, לכן אין כאן המקום להאריך בזה, ועוד חזון למועד.

⁴² הלכות שבת לבד הן מים שאין להם סוף.

⁴³ כאמור, אם היא לומדת תורה כפמיניזם, הרי שהיא כאילו הקריבה בבמות!

⁴⁴ בספר תורת אברהם, שהוא ספר מחשבה ומוסר מיוחד במינו.

⁴⁵ המתחייבות על פי תורת השכל האנושי.

⁴⁶ כאשר רבינו מפרש כי כאן מדובר על המצוה האבסולוטית, ולא המצוה הפונקציונאלית.

⁴⁷ פירוש מקורי ומחודש של רבינו בטעם איסור תלמוד תורה לגוי.

⁴⁸ כפי שקבע הרמב"ם ש"יש לה שכר".

הרי לפנינו השיטה הליטאית של 'גדלות האדם' (כולל גם האשה!) אשר עליה נוסדה ונבנתה המכללה לפני למעלה מארבעים שנה בעקבות טלז ופוניביז', לעומת השיטה החסידית של בית יעקב (שרה שנירר ע"ה מקרקוב)⁴⁹. יחד עם עולם הישיבות הפורח בצורה פנומנאלית, אנו צועדים לקראת "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים". התפשטות התורה - לימודה וקיומה - בכל אתר ואתר, הן בארץ והן בחו"ל, היא-היא ראשית צמיחת גאולתנו.

---

⁴⁹ בינתיים, כידוע נשתנו העתים, והליטאים מתנהגים כחסידים, ובחינוך הבת הרי בית יעקב כבר נותנים תואר ראשון (!) ועוד היד נטויה, ובעקבות המכללה שלנו יש כבר עוד מכללה חרדית, ואכמ"ל בזה.